

Paweł Czubik

Zakaz handlu diamentami pochodzącymi z terytoriów objętych konfliktami zbrojnymi w systemie prawnym Światowej Organizacji Handlu

---

Kwartalnik Prawa Publicznego 5/4, 109-119

2005

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Paweł Czubik*

ZAKAZ HANDLU DIAMENTAMI POCHODZĄCYMI Z TERYTORIÓW OBJĘTYCH KONFLIKTAMI ZBROJNYMI W SYSTEMIE PRAWNYM ŚWIATOWEJ ORGANIZACJI HANDLU

1. WPROWADZENIE

Wojny w krajach Trzeciego Świata (przede wszystkim konflikty w Afryce), spowodowane rywalizacją polityczną i międzyplemienną, w praktyce wielokrotnie oznaczały bezwzględną walkę o kontrolę nad złożami minerałów. Zyski z ich sprzedaży pozwalały rywalizującym stronom finansować m.in. zakup broni, amunicji, żołąd dla najemników. Tym samym przyczyniały się do eskalacji konfliktu. Surowcem szczególnie prostym w wydobyciu, a jednocześnie łatwo transferowalnym zagranicę są kamienie szlachetne. Bardzo dochodowe są złoża diamentów ze względu na szerokie zastosowanie tych kamieni, nie tylko w jubilerstwie, lecz także w przemyśle. Skalę problemu odzwierciedlają dane wskazujące na całociowe pokrycie wydatków związanych z wojną toczącą się w Angoli ze sprzedaży surowców – w szczególności diamentów¹. Najbardziej zażarte walki na przełomie lat 60-tych i 70-tych w tym kraju z udziałem obcych sił zbrojnych (kubańskich i południowoafrykańskich) toczyły się o obszary obfitujące w złoża diamentów². Wydo-

---

* Dr Paweł Czubik – adiunkt w Instytucie Europeistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego, wykładowca w Wyższej Szkole Administracji w Bielsku-Białej

¹ Por. M. Leśniewski, *Wojna w Angoli* [w] A. Bartnicki (red.) *Zarys dziejów Afryki i Azji 1869-1996. Historia konfliktów*, Warszawa 1998, s. 379.

² *Ibidem*, s. 381.

bycie prowadzone przez walczące strony i swobodny obrót diamentami przyczyniały się również do przedłużania wojen domowych w Liberii, Kongo, Zairze i Sierra Leone³. Diamenty stanowiły w państwach tych istotną ekonomiczną przyczynę przedłużania się konfliktu. Stąd też Organizacja Narodów Zjednoczonych, która od dłuższego czasu zauważała ten związek, zdecydowała się na działania mające na celu ograniczenie możliwości wprowadzania do międzynarodowego obrotu diamentów pochodzących z rejonów ogarniętych konfliktami zbrojnymi. Słusznie upatrywała w działaniach takich możliwość przyczynienia się do szybszego wygaszenia konfliktu. Pierwsze działania w tym zakresie podjęła Rada Bezpieczeństwa ONZ w 1998 r., która wskazała na potrzebę uregulowania handlu diamentami pochodzącymi z obszarów konfliktowych. Do powstania mechanizmu Kimberley (*Kimberley Process Certification Scheme for Rough Diamonds*) przyczyniło się istotnie Zgromadzenie Ogólne ONZ, które w 2000 r. zaapelowało (rezolucja 55/56(2000)) o pilne wytworzenie przez państwa mechanizmów ograniczających handel diamentami pochodzącymi z obszarów objętych konfliktem zbrojnym.

Twórcą mechanizmu certyfikacji diamentów Kimberley była Republika Południowej Afryki⁴. Państwo to w roku 2000 opracowało szczegółową propozycję międzynarodowego systemu certyfikacji, którego zadaniem byłoby wzmocnienie kontroli nad handlem nieoszlifowanymi diamentami⁵ i zapobieganie wprowadzaniu do obrotu diamentów pochodzących z obszarów objętych konfliktami zbrojnymi. Mechanizm ten zyskał rezolucją 56/263(2002) poparcie Zgromadzenia Ogólnego, które zaleciło jego stosowanie innym państwom członkowskim

Mechanizm Kimberley został formalnie przyjęty podczas spotkania przedstawicieli 39 państw wydobywających i importujących diamenty, które odbyło się w listopadzie 2002 w Interlaken⁶. Państwa te przyjęły wielostronną deklarację – tzw. Deklarację z Interlaken,⁷ w której

---

³ J.J. Milewski, *Wojny i konflikty zbrojne w Afryce – wprowadzenie* [w:] J.J. Milewski, W. Lizak (red.) *Stosunki międzynarodowe w Afryce*, Warszawa 2002, s. 143.

⁴ Stąd nazwa mechanizmu (Kimberley to miasto w RPA).

⁵ Tj. diamentami oznaczonymi w nomenklaturze taryfowej HS kodami: 7102.10, 7102.21, 7102.31.

⁶ J. Pauwelyn, *WTO Compassion or Superiority Complex? What to Make of the WTO Waiver for „Conflict Diamonds”*, „Michigan Journal of International Law” 2003, vol. 24, s. 1179.

⁷ Tekst Deklaracji z Interlaken oraz mechanizmu Kimberley dołączony został do wniosku o zwolnienie. Zob. *Kimberley Process Certification Scheme for Rough Diamonds – Request for a WTO Waiver*, dok. WTO: G/C/W/431, 12 November 2002.

zaleciły przyjęcie rozwiązań prawa wewnętrznego umożliwiających stosowanie tego mechanizmu. Mechanizm Kimberley uzyskał rezolucją S/RES/1459(2003) poparcie Rady Bezpieczeństwa, która zaleciła jego stosowanie państwom członkowskim ONZ.

Mechanizm certyfikacji Kimberley uzyskał ze strony Rady Generalnej WTO 15.5.2003 r. zwolnienie (*waiver*) ze stosowania względem handlu diamentami objętego jego zakresem odpowiednich reguł GATT/WTO⁸. Decyzja o zwolnieniu została udzielona na wniosek kilku państw i precyzowała jako pierwotnie korzystających ze zwolnienia 11 państw (z USA na czele), które implementowały mechanizm Kimberley w swoich unormowaniach wewnętrznych dotyczących handlu zagranicznego. Celem niniejszego krótkiego artykułu jest omówienie pokrótce zakresu zastosowania decyzji o zwolnieniu dla mechanizmu Kimberley oraz próba odpowiedzi na pytanie, czy stosowanie przez państwa członkowskie WTO mechanizmu certyfikacji diamentów w rzeczywistości wymagało udzielenia tego typu decyzji? Wydaje się bowiem, że z treści samej decyzji o zwolnieniu wynika, iż został on udzielony niejako „na wszelki wypadek”⁹, a Rada Generalna WTO udzielająca zwolnienia nie miała przekonania co do konieczności i formalnej potrzeby jego udzielenia.

2. PROCEDURA UDZIELANIA ZWOLNIEŃ W WTO

Zgodnie z art. IX ust. 3 Porozumienia z Marakeszu ustanawiającego WTO¹⁰ „w wyjątkowych okolicznościach Konferencja Ministerialna może zawiesić zobowiązanie nałożone na członka poprzez to porozumienie lub jakiekolwiek wielostronne porozumienie handlowe (systemu GATT/WTO – przyp. aut.). Uczynić to może pod warunkiem, że taka decyzja uzyska aprobatę trzech czwartych członków”¹¹. Procedura otrzymania zwolnienia z formalnego punktu widzenia w WTO uległa zaostrzeniu w porównaniu z analogiczną procedurą stosowaną za rzą-

---

⁸ Zob. *Waiver Concerning Kimberley Process Certification Scheme for Rough Diamonds, Decision of 15 May 2003*, dok. WTO: WT/L/518, 27 May 2003.

⁹ W akapicie 4 preambuły wyżej cytowanej decyzji wyraźnie postanowiono o udzieleniu zwolnienia „for reasons of legal certainty”.

¹⁰ Porozumienie ustanawiające Światową Organizację Handlu (WTO) sporządzone w Marakeszu 15.4.1994 (Dz. U. 1995, Nr 98, poz. 483).

¹¹ A w przerwach pomiędzy sesjami Konferencji, zgodnie z art. IV ust. 2, decyzje podejmuje Rada Generalna.

dów starego GATT (tj. do końca 1994 r.)¹². Jednakże w praktyce GATT'47 zwolnienia udzielane były często przez konsensus stron¹³.

Ponadto od 1995 r. na forum systemu GATT/WTO nie ma już możliwości udzielania zwolnień bezterminowych, a wcześniej udzielone zwolnienia tego typu zostały wyeliminowane poprzez odpowiednie unormowania przyjęte podczas Rundy Urugwajskiej. Decyzje te udzielane są więc wyłącznie na określony czas. Zgodnie z art. IX ust. 4 Porozumienia z Marakeszu podlegają corocznym przeglądom, podczas których WTO bada czy istnieją nadal warunki, które uzasadniały ich udzielenie i czy zwolnienia te są prawidłowo stosowane. Konferencja Ministerialna na podstawie przeglądów może przedłużyć lub zakończyć (przed upływem terminu) obowiązywanie zwolnienia. Może także, kierując się informacjami uzyskanymi w czasie przeglądu, zmienić zakres obowiązywania zwolnienia w czasie jego trwania.

3. PRZESŁANKI UZASADNIAJĄCE UDZIELENIE ZWOLNIENIA

Generalnie unormowania systemu GATT/WTO dotyczące zwolnień precyzują, iż podstawowym warunkiem niezbędnym dla ich udzielenia jest występowanie „wyjątkowych okoliczności”. Pojęcie to stanowiło przedmiot rozważań grup roboczych GATT (rozpatrujących zasadność udzielenia zwolnień) i doktryny¹⁴. Kilkakrotnie w praktyce systemu GATT/WTO zdarzało się, że odmawiano udzielenia zwolnienia ponieważ nie istniały „wyjątkowe”, uzasadniające jego udzielenie, okoliczności¹⁵. Zgodnie z wspomnianą interpretacją dokonaną przez grupy robocze z „wyjątkowymi okolicznościami” mamy do czynienia gdy występuje m.in. poważne i bardzo negatywnie oddziałujące zakłócenie w całej gospodarce danego państwa mające podłoże nie tylko gospodarcze. Zakłócenie to dotyka pojedyncze państwo lub co najwyżej ograniczoną grupę państw.

---

¹² Zgodnie z art. XXV ust. 5 GATT'47 zwolnienie mogło być udzielone, jeżeli za jego udzieleniem głosowało przynajmniej dwie trzecie wszystkich głosujących i pod warunkiem, że większość ta obejmowała połowę układających się stron. T. Bartoszewicz, *GATT a międzynarodowa polityka handlowa*, Warszawa 1988, s. 37. Taką samą większością strony mogły zatwierdzić inne wymogi głosowania w sprawie udzielenia zwolnienia.

¹³ R. R. Ludwikowski, *Regulacje handlu i biznesu międzynarodowego*, tom I: *Handel międzynarodowy*, Warszawa 1996, s. 86.

¹⁴ D. Marinberg, *GATT/WTO Waivers: „Exceptional Circumstances” as Applied to the Lomé Waiver*, „Boston University International Law Journal”, 2001, vol. 19, s. 161.

¹⁵ Por. *Guide to GATT Law and Practice – Analytical Index*, Geneva 1995, s. 885.

Jednocześnie brak jest zgodnych z prawem GATT/WTO środków mogących zaradzić powstałemu zakłóceniu. Istnieje natomiast znaczne prawdopodobieństwo, że zakłócenie to wyeliminowane zostanie za pomocą krótkotrwałych środków, niezgodnych z prawem GATT/WTO.

Z brzmienia odpowiednich regulacji dotyczących zwolnień w prawie GATT/WTO wynika, iż zwolnienia o charakterze zbiorowym w zasadzie nie powinny mieć miejsca. Praktyka udzielania zwolnień, w szczególności tych na korzyść krajów rozwijających się, zdecydowanie przychyliła się ku dopuszczalności wydawania tego typu decyzji. Przykładowo taki charakter miało zwolnienie ustalone dla Zgeneralizowanego Systemu Preferencji (GSP)¹⁶ w latach 1971–1979¹⁷. Mimo oczywiście całkowicie odmiennego charakteru tego zwolnienia i omawianego zwolnienia dla mechanizmu Kimberley (zwolnienie dla GSP miało zdecydowanie charakter preferencyjny – wiązało się z ustaleniem niższych stawek celnych dla krajów rozwijających się, tymczasem zwolnienie dotyczące mechanizmu Kimberley wiąże się z wprowadzeniem zakazów – ma tym samym charakter protekcyjny) widać pewne aspekty wspólne. Oba zwolnienia wiązały się z przeniesieniem do porządku prawnego WTO zewnętrznych rozwiązań (w przypadku GSP pierwotnym twórcą mechanizmu była Konferencja Narodów Zjednoczonych ds. Handlu i Rozwoju UNCTAD), które dla swojego skutecznego funkcjonowania uzyskać musiały przyzwolenie państw–stron systemu. O ile jednak w przypadku GSP niezbędność takiego zwolnienia dla prawidłowego funkcjonowania mechanizmu nie mogła być w jakikolwiek sposób kwestionowana, o tyle w przypadku mechanizmu Kimberley sama potrzeba zastosowania zwolnienia budzi zasadnicze wątpliwości.

4. CHARAKTER ZWOLNIENIA DOTYCZĄCEGO PROCESU CERTYFIKACJI KIMBERLEY

Zwolnienie dla mechanizmu Kimberley daje państwom członkowskim korzystającym zeń możliwość wprowadzenia zgodnego z tym me-

---

¹⁶ Decision (L/3545) of the Contracting Parties of 25 June 1971 relating to the establishment of generalized, non-reciprocal and non-discriminatory preferences beneficial to the developing countries, BISD 18S/24.

¹⁷ Później mechanizm ten został na trwałe włączony do porządku prawnego GATT (poprzez przyjęcie tzw. decyzji Enabling Clause - Decision (L/4903) of 28 November 1979 on Differential and More Favourable Treatment, Reciprocity and Fuller Participation of Developing Countries, Basic Instruments and Selected Documents (BISD) 26S/203.). Zob. L. Bartels, *The WTO Enabling Clause and Positive Conditionality in the European Community's GSP Program*, „Journal of International Economic Law” 2003, vol. 6, nr. 2, s. 511-516.

chanizmem zakazu eksportu i importu nieoszlifowanych diamentów do/z państw nie stosujących procesu certyfikacji Kimberley. Innymi słowy, państwo stosujące mechanizm Kimberley może zakazać handlu diamentami w relacjach z państwem nie stosującym tego mechanizmu. Zakres przedmiotowy zwolnienia dotyczy art. I ust 1 (klauzula najwyższego uprzywilejowania), art. XI ust. 1 (eliminacja stosowania ograniczeń lub zakazów w handlu) i art. XIII ust. 1 (niedyskryminacja w stosowaniu ograniczeń i zakazów wyjątkowo dozwolonych). Państwo korzystające ze zwolnienia zyskuje bowiem możliwość zastosowania zakazanego w systemie prawnym GATT/WTO środka (zakazu handlu danym towarem) względem wybranego państwa członkowskiego WTO (a więc z naruszeniem klauzuli najwyższego uprzywilejowania). To uzasadnia zakres przedmiotowy zwolnienia.

Jeżeli chodzi o podmioty korzystające z decyzji o zwolnieniu, to zauważyć należy, że zwolnienie dotyczące mechanizmu Kimberley ma charakter otwarty dla wszystkich państw członkowskich. Co prawda punkt 1 i 2 drugi mówią odpowiednio o możliwości stosowania zwolnienia jedynie przez wymienione w aneksie 11 państw członkowskich (odpowiednio względem importu i eksportu diamentów), lecz już w pkt. 3 wspomina się o możliwości zastosowania zwolnienia przez każde państwo członkowskie implementujące w swoim prawie wewnętrznym mechanizm Kimberley, które notyfikuje swoją chęć skorzystania ze zwolnienia Radzie ds. Handlu Towarami WTO. W ten sposób zwolnienie zastosowane zostało przez dalszy szereg państw i obszarów celnych, które przyjęły rozwiązania mechanizmu Kimberley (m.in. związane decyzją o zwolnieniu zadeklarowały w tym trybie Wspólnoty Europejskie¹⁸). Można mieć więc wątpliwości co do indywidualnego charakteru zwolnienia i tym samym jego zgodności z literą art. IX ust. 3 Porozumienia z Marakeszu. Jak jednak wspomniano, praktyka GATT/WTO uznała zwolnienia zbiorowe za dopuszczalne (w gruncie rzeczy wbrew literze art. IX ust. 3 Porozumienia z Marakeszu).

Zwolnienie dotyczące mechanizmu Kimberley zostało ustalone terminowo od 1.1.2003 do 31.12.2006. W tym okresie czasu podlega monitorowaniu wynikającemu z unormowań art. IX ust. 4 Porozumienia z Marakeszu. Ponadto z pkt. 4 decyzji o udzieleniu zwolnienia wynika obowiązek notyfikacji przez państwa z niego korzystające Radzie ds. Handlu Towarami środków, które podjęły dla implementacji mechanizmu Kimberley.

---

¹⁸ Zob. Council Regulation (EC) No 2368/2002 of 20 December 2002 implementing the Kimberley Process certification scheme for the international trade in rough diamonds (O.J. 2002, L 358, s. 28–35).

Istotne spostrzeżenie zdecydowanie narzucające się po przeanalizowaniu omawianej decyzji jest takie, że zwolnienie udzielone zostało fragmentarycznie. Obejmuje ono swoim zakresem jedynie część mechanizmu Kimberley – tzn. dozwolone przezeń środki handlowe stosowane przez uczestniczące w nim państwa względem państw w mechanizmie tym nie uczestniczących. Zwolnienie nie dotyczy środków podejmowanych przez państwa korzystające z mechanizmu Kimberley, stosowanych względem innych państw stosujących te rozwiązania. Na czym polega z prawnego punktu widzenia różnica w legalności stosowania środków wynikających z mechanizmu Kimberley pomiędzy jego stronami, a stosowaniem takich środków przez stronę mechanizmu względem importu i eksportu do i z państwa nie będącego jego stroną?

By odpowiedzieć na to pytanie należy przeanalizować treść sekcji III mechanizmu Kimberley. Sekcja ta analizuje przedsięwzięcia, jakie w stosunku do handlu nieoszlifowanymi diamentami powinno podjąć partycypujące w mechanizmie państwo. W przypadku diamentów importowanych z państw partycypujących w mechanizmie i eksportowanych do tych państw, w sekcji III pkt. (a) i (b) postawione zostały konkretne warunki dokumentacyjne, które spełniać powinny importowane lub eksportowane diamenty. Zgodnie natomiast z sekcją III pkt. (c) państwo wykorzystujące mechanizm powinno zapewnić, że import ani eksport nieoszlifowanych diamentów, w relacjach z państwem nie stosującym mechanizmu, nie będzie miał miejsca.

Dlaczego wyraźnie w mechanizmie (i w konsekwencji w decyzji określającej zwolnienie) nie określono stosowania odpowiednich zakazów odnośnie diamentów pochodzących z (lub przeznaczonych do) państwa stosującego mechanizm Kimberley, a nie posiadających odpowiedniej dokumentacji? Wydaje się, że strony potraktowały (nie bez pewnej słuszności) certyfikat mechanizmu Kimberley jako swoisty dokument określający pochodzenie diamentów. Jeżeli diament pochodzi z państwa partycypującego w mechanizmie Kimberley, uzyska odpowiednie certyfikaty – zakaz nie będzie go więc dotyczył. Jeżeli importer / eksporter nie przedstawi tychże certyfikatów, diament będzie traktowany jako potencjalnie pochodzący z państwa trzeciego, czy też z nieustalonych obszarów objętych konfliktami zbrojnymi. Istotą mechanizmu Kimberley jest bowiem założenie, że każdy nieoszlifowany diament, który nie ma certyfikatu, potencjalnie jest diamentem pochodzącym z obszarów objętych konfliktami zbrojnymi i powinien być objęty zakazem. Taki diament może być wprowadzony na terytorium państwa stosującego mechanizm jedynie z państwa nie stosującego mechanizmu. Stąd też zakaz został skonstruowany jako dotyczący diamenty, które potencjalnie mogą przepływać z takiego państwa. To, że zakaz może

przy okazji oddziaływać na importerów / eksporterów z państw stosujących mechanizm Kimberley, którzy nie będą posiadać certyfikatu i zostaną uznani za importerów / eksporterów do / z państwa trzeciego i objęci zakazem importu / eksportu, jest oczywiste i zostało przyjęte przez państwa-strony mechanizmu. *Volenti non fit iniuria*. Jest to sytuacja mało prawdopodobna – chyba, że rzeczywiście chodzi o państwo, w którym rebelianci przejęli kontrolę nad złożami diamentów. Wówczas sprawdzi się zresztą istota mechanizmu. Rozwiązanie to pozwoli wyeliminować czarny rynek diamentów nieszlifowanych. Ponadto, co omówione zostanie poniżej, w przypadku, gdyby państwo partycypujące w mechanizmie Kimberley wykorzystywało certyfikaty do legalizowania i wprowadzania do obrotu diamentów pochodzących z obszarów objętych konfliktami zbrojnymi, pozostałe państwa mogą zablokować handel diamentami z tym państwem za pośrednictwem innych środków dostępnych w prawie GATT/WTO.

5. ALTERNATYWNA MOŻLIWOŚĆ KWALIFIKACJI ZAKAZU HANDLU DIAMENTAMI

Biorąc powyższe pod uwagę należy zadać zasadnicze pytanie: czy w taki sam sposób nie można było blokować eksportu lub importu z i do państw nie partycypujących w mechanizmie Kimberley? Innymi słowy, czy zwolnienie dla mechanizmu Kimberley to środek rzeczywiście wynikający z „wyjątkowych okoliczności” w rozumieniu prawa GATT/WTO? Z pewnością „wyjątkową okolicznością” są walki domowe mające na celu zagarnięcie przez poszczególne frakcje polityczne złóż diamentów (jak to miało miejsce w Angoli, Sierra Leone czy Liberii). Jednakże rodzi się pytanie, czy celu, który osiągnięto za pośrednictwem zwolnienia, nie można było osiągnąć w inny, przewidziany w unormowaniach systemu GATT/WTO sposób?

Na pytanie to należy odpowiedzieć zdecydowanie pozytywnie. Z pewnością zastosować można było art. XXI GATT. Artykuł ten doskonale nadaje się do sankcjonowania wszelkich relacji pomiędzy państwami stosującymi mechanizm Kimberley, jak i tymi państwami oraz państwami trzecimi¹⁹. Art. XXI GATT zezwala w zasadzie na zastosowanie dowolnych rozwiązań stanowiących odstępstwa od zobowiązań wynikających z prawa GATT/WTO, jeżeli są one uzasadnione względa-

---

¹⁹ J. Pauwelyn, op.cit., s. 1190.

mi bezpieczeństwa indywidualnego państwa jak też międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. Art. XXI sankcjonuje środki podjęte celem utajnienia informacji istotnych z punktu widzenia bezpieczeństwa (pkt (a)), kontroli materiałów rozszczepialnych (pkt.(b) pd-pkt.(i)), handlu bronią, amunicją i produktami pośrednio lub bezpośrednio przeznaczonymi dla sił zbrojnych (pkt.(b) pd-pkt.(ii)). Zezwala również na odstępstwa od stosowania zasad GATT/WTO w czasie wojny lub innej sytuacji nadzwyczajnej w stosunkach międzynarodowych (pkt. (b) pd-pkt. (iii)), oraz celem wykonania zobowiązań wynikających z Karty Narodów Zjednoczonych, zaciągniętych dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa (pkt. (c)). Rozwiązania mechanizmu Kimberley zastosować można było nie tylko ze względu na rezolucję Rady Bezpieczeństwa w tym zakresie (a więc bezpośrednio powołując się na art. XXI pkt. (c)), lecz być może również biorąc pod uwagę bezpośrednie związki pomiędzy sprzedażą diamentów z terytoriów ogarniętych konfliktami zbrojnymi, a zakupem broni wykorzystywanej w tych konfliktach (zgodnie z art. XXI pkt (b) pd-pkt. (ii)). Co ciekawe sama preambuła decyzji o zwolnieniu podkreśla w akapicie 5 problem zakupu broni za pieniądze pochodzące ze sprzedaży diamentów. W akapitach 7–9 podkreśla zaś działania i rezolucje ONZ w tym zakresie. Szczególnie powołanie na rezolucję Rady Bezpieczeństwa wydaje się mieć w przypadku omawianego mechanizmu istotne znaczenie. Art. XXI pkt. (c) dotyczy bowiem międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa (podstawa zastosowania odstępstwa od zasad GATT/WTO może być więc postrzegana globalnie). Powołanie na art. XXI pkt. (b) (ii) a nawet (b) (iii)²⁰ nie koreluje już tak dobrze z istotą mechanizmu Kimberley – język tych unormowań wskazuje bowiem na bezpieczeństwo indywidualnego państwa. Inna sprawa, że jak dotychczas nie miało nigdy miejsca rozstrzygnięcie jakiegokolwiek sporu dotyczącego art. XXI na forum GATT/WTO²¹. Jego interpretacji państwa go stosujące dokonują więc bardzo swobodnie, co daje znaczące możliwości nadużyć²². W praktyce więc każde z wskazanych powyżej unormowań art. XXI mogłoby być

---

²⁰ Tzn. stosowania dowolnych środków handlowych dla ochrony interesów bezpieczeństwa danego państwa w czasie wojny lub innej sytuacji nadzwyczajnej w stosunkach międzynarodowych.

²¹ Amerykański Akt Helmsa-Burtona (Liberdad) zaskarżony został przez WE przed panelem WTO. Strony osiągnęły jednak kompromis w sprawie. Zob. J. Huber, *The Helms-Burton Blocking Statute of European Union*, „Fordham International Law Journal” 1997, vol. 20, no. 3, s. 699 i n.

²² Zob. tzw. przykład szwedzkiego obuwia w B. Hoeckman, M.M. Kostecki, *Ekonomia światowego systemu handlu. WTO: Zasady i mechanizmy negocjacji*, Wrocław 2002, s. 317.

powoływane jako podstawa prawna dla funkcjonowania mechanizmu Kimberley w prawie GATT/WTO.

Należy zauważyć, że certyfikat diamentów wynikający z mechanizmu Kimberley nie mógłby być w takim przypadku (jako odnoszący się do bezpieczeństwa narodowego) również postrzegany jako przeszkoda techniczna w handlu w rozumieniu Porozumienia w sprawie barier technicznych w handlu²³.

Innym interesującym pomysłem dla całościowego²⁴ usankcjonowania mechanizmu Kimberley w prawie GATT/WTO byłoby wykorzystanie środków ochronnych wynikających z art. XX GATT. Art. XX daje możliwość zastosowania środków polegających na odstępstwie od ogólnych reguł GATT/WTO celem osiągnięcia pewnych, ściśle określonych istotnych celów. Środki te mogą być zastosowane jednakże pod warunkiem, że wskutek ich użycia nie będzie miała miejsce samowolna i nieuzasadniona dyskryminacja pomiędzy państwami, gdzie panują te same warunki, ani też nie będą one kreować ukrytych ograniczeń w handlu. Jednym z wspomnianych celów uzasadniających ustępstwo jest „ochrona życia lub zdrowia ludzi, zwierząt lub ochrona roślin” (art. XX pkt. (b)). Jednakże związki omawianego mechanizmu z unormowaniami art. XX nie są one tak oczywiste, jak w przypadku art. XXI. Choć w preambule decyzji o udzieleniu zwolnienia (akapit 6) podkreśla się „wyjątkowo humanitarną naturę problemu” handlu diamentami pochodzącymi z terytoriów ogarniętych konfliktami zbrojnymi (oraz „rażące naruszenia praw człowieka” dokonywane w czasie trwania tych konfliktów), bezpośrednio odniesienie problematyki handlu nieoszlifowanymi diamentami do kwestii „ochrony zdrowia i życia ludzi” (art. XX pkt. (b)) wydaje się bardzo trudne²⁵. Poza tym należy zwrócić uwagę na fakt, iż warunki użycia art. XX są dużo bardziej ściśle określone (i w odróżnieniu od art. XXI na bazie art. XX rozwinięte jest orzecznictwo paneli GATT i WTO), co nie pozostawia zbyt dużej swobody stosującemu unormowania te państwu-stronie. Zdecydowanie wygodniejszym dla państw unormowaniem, umożliwiającym zastosowanie dowolnych środków w spo-

---

²³ Tekst porozumienia – zał. do Dz.U. 1996, Nr 9, poz. 54. (zob. art. 2 porozumienia). Por. J. Pauwelyn, op.cit., s. 1188-1189.

²⁴ Zob. J. Pauwelyn, op.cit., s. 1191.

²⁵ Z drugiej strony w literaturze przedmiotu napotkać można postulaty bardzo szerokiej interpretacji środków niezbędnych dla ochrony moralności publicznej wynikających z art. XX pkt. (a) GATT (Zob. S. Charnovitz, *The Moral Exception in Trade Policy*, „Virginia Journal of International Law” 1998, vol. 38, nr 4, s. 689-745). W jej świetle sankcjonowano by wszelkie działania wynikające z „moralnej motywacji” stosującego dane środki (w tym działania o podłożu humanitarnym). Jest to jednak interpretacja zdecydowanie zbyt daleko idąca.

sób całkowicie selektywny, w związku z bezpieczeństwem narodowym, jest art. XXI GATT. Unormowanie to, wydaje się, dobrze uzasadniałoby konieczność przyjęcia rozwiązań mechanizmu Kimberley przez państwa GATT/WTO bez potrzeby przyjmowania decyzji o zwolnieniu.

PODSUMOWANIE

Zwolnienie dotyczące mechanizmu Kimberley wydaje się instrumentem przyjętym nieco na wyrost. Istotnie trudno jest jednoznacznie rozstrzygnąć, jaka była intencja państw-stron systemu wnioskujących o zwolnienie. Wydaje się, że wobec wątpliwości państw partycypujących w mechanizmie, czy należy wnioskować o tego typu zwolnienie, zdecydowano się o jego ustalenie jedynie w zakresie, w którym wyrażnie mechanizm Kimberley stanowi o zakazie importu (tj. sekcja III pkt. (c)). Spowodowało to jednakże spekulacje co do wzajemnych relacji Deklaracji z Interlaken (i podobnych umów międzynarodowych) i porządku prawnego GATT/WTO. Podejmowano je w obliczu ewentualnych konfliktów normatywnych stanowiących podstawę potencjalnego sporu przed panelem WTO²⁶. Wydaje się jednak, że strony występujące o zwolnienie nie kierowały się tego typu założeniami. Istnieje jednak nieznaczące ryzyko, iż zwolnienie to stanie się niebezpiecznym precedensem, wypaczającym istotę art. XXI GATT²⁷. Zauważyć należy bowiem, że wcześniejsze działania członków WTO dotyczące wprowadzania zakazów na import diamentów (np. z Sierra Leone) implementowane były w prawie wewnętrznym bez potrzeby uzyskiwania zwolnienia – ich wyłączną podstawą prawną stanowił art. XXI, którego użycie uzasadnione było odpowiednią rezolucją Rady Bezpieczeństwa²⁸. Prawdopodobnie w przyszłości wielokrotnie będziemy mieć jeszcze do czynienia z podobnymi zakazami handlowymi usankcjonowanymi postanowieniami art. XXI GATT. Niewłaściwe byłoby jednak oczekiwanie w takich przypadkach na dodatkowe potwierdzenie ich legalności za pośrednictwem decyzji o udzieleniu zwolnienia.

---

²⁶ J. Pauwelyn, *op.cit.*, s. 1193-1204.

²⁷ *Ibidem*, s. 1205.

²⁸ Taki był rodowód sankcji stosowanych na import diamentów przez Wspólnoty Europejskie – zakaz wspólnotowy wprowadzony został w związku z rezolucjami Rady Bezpieczeństwa 1306 (2000), 1385 (2001) i 1446 (2002) dotyczącymi Sierra Leone – por. Council Regulation (EC) No 303/2002 concerning the importation into the Community of rough diamonds from Sierra Leone (O.J. 2002, L 47, s. 8).